

IVA HEROLDOVA, ŽIVOT A KULTURA ČESKÝCH EXULANTU Z 18. STOLETI, Československa akademie věd, Ústav pro etnografii a folkloristiku, Praha 1971, 238 str. — 32 slike.

Ovo je peta po redu knjiga iz serije »Národopisná knižnice« koju izdaje Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd u Pragu, a iznosi rezultate sustavnog ispitivanja (provedenog između 1961—1964) triju čeških naselja u današnjoj Poljskoj. U uvodnom pregledu **Karakteristične crte čeških narodnih manjina** (str. 1—26) autorica općenito govori o iseljavanju Čeha, njihovu životu, sudbini, raznim etničkim procesima, asimilaciji i otporu, ulozi vjerske pripadnosti, povratku u domovinu, a u drugome poglavlju, **Najstarija naselja napućena češkim izbjeglicama u 18. stoljeću u Pruskoj Šleskoj**, (str. 27—64), daje pregled povijesti samoga predmeta proučavanja.

Ovdje se radi o češkim kriptoprotestantima (mahom »češkoj braći«, tj. tzv. reformiranima), koji su u vrijeme prusko-austrijskih »šleskih« ratova iz sjeveroistočnih čeških krajeva (kako to pokazuju arhivski podaci, dijalekto-loške studije, a dijelom i predaja) prebjegli u ondašnju prusku državu. Tu je akciju zamislio Friedrich Veliki kako bi napučio brojna, još od husitskih ratova pusta naselja u Šleskoj i istovremeno oslabio tamošnje poljsko katoličko stanovništvo. Pothvat je započeo već u samome početku, pa je samo oko 300 čeških obitelji osnovalo isprva tri sela (kod Wrocława i Opola), iz kojih kasnije, u sekundarnom migracijskom valu, osnivaju još i druge naselobine, od kojih dvije južno od Łódza.

Oslobodnici kmetstva, sa zajamčenom slobodom vjeroispovijesti i slobodom upotrebe vlastitoga jezika, češki su se naseljenici razvili, pod raznolikim utjecajem okoline, u četiri male etničke grupe s posebnim značajkama.

Jedna od njih nastala je na jezično i vjerski miješanom području, koje je 1918. pripalo Poljskoj, druga je u njemačkoj luteranskoj okolini bila do 1945. u sklopu Njemačke, treća (kod Opola) u poljskoj okolini (do 1945. također u sklopu Njemačke), a četvrta

(na sasvim poljskom tlu) našla se već 1815. u sastavu ruske carevine. Ove različite situacije utjecale su kako na različit razvoj kulture u pojedinim skupinama naselja, tako i na njihovu sudbinu nakon 1945. godine. Sva su, do duše, naselja bila zahvaćena organiziranim reemigracijom u Češku, no jača od nje bila je emigracija u obje poratne njemačke države, kamo su protestantske Čehe vukle kulturne, prijateljske, rodbinske i religiozne veze s iseljenim njemačkim susjedima. Čak se i ne mali broj reemigranata iz Češke naknadno iselio u Njemačku, ne mogavši se snaći u domovini svojih dje-dova.

Do vremena u kojem je provedeno ispitivanje ostalo je jedva 3% češkoga stanovništva u svojim domovima, i to u **Husincu** (Gesiniec, južno od Wrocława) 2%, a u **Zelovu** i **Kučovu** (Zelow i Kuców, južno od Łódza) oko 10%, no oni su izloženi nagloj asimilaciji. Zbog toga su u spomenutoj akciji mogla biti obuhvaćena samo ova tri naselja.

Treće poglavlje, **Način života i kultura čeških kolonista u Strelinskom i Zelovskom kraju** (str. 65—180), konačno prikazuje rezultat samoga ispitivanja. Podijeljeno je u dva dijela, pa posebno prikazuje materijalnu, a posebno duhovnu kulturu. Uz zemljoradnju posebno je opisano tkanje, koje je nekoć igralo neobično važnu ulogu u gospodarskom životu Šleske, zatim naselja i nastambe te njihov unutrašnji uređaj, prehrana i pokušaj rekonstrukcije tradicionalnoga ruha. U drugom dijelu autorica se posebno osvrnula na »nacionalnu atmosferu«, tj. proces asimilacije i borbe za češki jezik, zatim općenito na kulturne prilike, utjecaje i veze matice, te na ulogu češke reformirane crkve u životu ljudi. Godišnji običaji su, naravno, bili znatno drugačiji nego kod katoličkih Čeha i Poljaka (osobito vidljivo u pokladnom i korizmenom razdoblju), dok su opet životni običaji, napose svadba (znatno izražena endogamnost češke zajednice!), očuvali veći broj elemenata češkoga ceremoniala. Na kraju su obrađene narodna proza i poezija s napjevima (plesu i svirke nisu imali).

Konačno, u **Zaključku** (str. 181—183) autorica konstatira: »Možemo, dakle, povijest manjine koja je četrdesetih

naselila se u Pruskoj Šleskoj, smatrati definitivno zaključenom!»

Češkom tekstu dodan je opsežan (i lako pregledan) njemački izvod (str. 184—223), a u prilogu tekstovi i note 11 pjesama te 32 fotografije. Skromna oprema i tisak (rotoprint) nipošto ne štete djelu, jedino što će čitatelj uzalud tražiti sadržaj.

Vitimir BELAJ

LINDA DEGH, PEOPLE IN THE TOBACCO BELT: FOUR LIVES, National Museum of Man, Mercury Series, Canadian Centre for Folk Culture Studies, paper no. 13, Ottawa 1975, 277 str.

Kao reakcija na već tradicionalnu «etnologiju bez ljudi» u zadnje se vrijeme kod nas sve više javljaju pokušaji da se elementi bilo materijalne bilo duhovne kulture proučavaju u odnosu prema ljudima koji su njihovi stvaraoci i nosioci. Čovjek i stvaralački proces, a ne samo nastale tvorevine, postaju žarište znanstvenog interesa. U tom smislu folkloristika je kod nas otišla dalje od etnologije. Budući da je folkloristika duže i neposrednije bila izložena utjecajima lingvistike i, naročito, komunikacijske teorije, pojedinac i sam stvaralački akt u njihovu užem i širem društveno-kulturnom kontekstu postaju sasvim legitimni predmet proučavanja.

Iz ove perspektive rad Linda Degh veoma je značajan. Iako je materijal sadržajem prilično udaljen od naše sredine (iznesena je životna epopeja četiri porodice mađarskih iseljenika u Kanadi), način na koji se donose i analiziraju autobiografski tekstovi svjež je i poučan. Naime, kod nas je proučavanje autobiografskog pripovijedanja kao takvog (dakle ne kao sekundarnog izvora informacija) još gotovo nepoznato. Linda Degh ukazuje da njegova važnost nije ograničena samo na folkloristiku, nego može biti od koristi i njoj bliskim znanostima, kao što su et-

nologija i sociolingvistika, pa i nekim daljim, npr. historiji.

Postoje razni načini na koje se može doći do podataka o nekoj ličnosti: promatranjem sa sudjelovanjem, testovima, proučavanjem pisane dokumentacije i razgovorom. Međutim, kako to ističe autorica u uvodnom dijelu studije, situacija u kojoj kazivač slobodno i u što većoj mjeri neometano iznosi svoj životopis, svoje stavove o nekim pitanjima ili uopće svoj pogled na svijet, za folklorista je najplodnija. Jer njega ne zanima samo sadržaj, samo podaci koje kazivač izriče, nego i forma koju je dao svojim izricanjima. Upravo u ovoj točki zgušnjuje se najveća vrijednost i doprinos studije Linda Degh: uspjela nas je uvjeriti u to da autobiografsko pripovijedanje mađarskih seljaka koji su se jednim naglim obratom sudbine pretvorili u kanadske farmere ima i svoju umjetničku, stvaralačku dimenziju. Kao takvo ono zaslužuje da bude preneseno s magnetofonske vrpce na papir doslovno, bez ikakve redakcije, izbora ili »poljepšavanja« od strane istraživača.

Interes za žanr »istinite priče« relativno je nov u folkloristici, a pogotovo pristup koji zastupa autorica. Sama ističe da je u nju u tom smislu utjecao Hermann Bausinger.¹ Donedavna su autobiografije služile samo kao izvor dopunskih podataka u socijalnoantropološkim ili drugim kompleksnim istraživanjima problema emigracije, dislokacije, etničke identifikacije ili asimilacije. U folkloristici su biografski podaci pa i autobiografsko pripovijedanje u slučajevima kada je zabilježeno, najčešće služili kao dopuna i okvir zbirka umotvorina posebno talentiranih pojedinaca. Na taj su se način analitički povezivale životne okolnosti i lične osobine s kreativnošću koja je dolazila do izražaja u sakupljenoj prozi ili stihovima. Trebalo je vremena da se pažnja folklorista usredotoči na sam životopis, te da ga uoče i definiraju kao novi žanr usmene književnosti.

People in the Tobacco Belt sastoji se, dakle, većim dijelom od autobiografija četvorice kazivača. Autorica je, međutim, svakoj pojedinoj »pripovijetki« dodala dva uvodna odjeljka i jedan zaključni.

¹Članak »Strukturen des alltäglichen Erzählens, »Fabula«, str. 239-254, 1958.